

УДК 338.48:339.9

T-33

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 21.12.2023 р. (протокол № 4).

T-33 Теоретико-прикладні проблеми розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 29 листоп. 2023 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. 113 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі» (29.11.2023), у роботі якої взяли участь здобувачі вищої освіти закладів вищої освіти України.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (голова); канд. ек. наук, доц. **Тетяна ТЕСЛЕНКО** (заст. голови); **Андрій МІРОШНИК** (секретар); канд. юр. наук **Сергій ДУБОВ**; док. ек. наук, проф. **Ігор САЗОНЕЦЬ**; док. ек. наук, проф. **Володимир ДЖИНДЖОЯН**; док. ек. наук, проф. **Ольга САЗОНЕЦЬ**; канд. юр. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА**.

© ВВПЗ ДГУ, 2023

© Автори, 2023

- практичній діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 38–42.
2. Сазонець І. Л., Філоненко А. С. Організаційні засади функціонування готельної індустрії України та вплив на неї пандемії COVID-19. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 4. С. 48-52.
  3. Мамонтова Н. А., Сазонець І. Л., Тімченко О. О. Економічний стан туристичного бізнесу України в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія Економіка*. 2022. № 24(52). С. 48 -52.
  4. Сазонець І. Л., Сазонець О. М. Управління проектами та ризиками в туризмі: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2023. 220 с.
  5. Сазонець І. Л., Гладченко А. Ю., Гессен А. Є. Соціально-економічні детермінанти глобальної рівноваги: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2016. 352 с.

Кравченко Кристина Миколаївна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Джинджоян Володимир Вергарович

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри туристичного та

готельно-ресторанного бізнесу

Дніпровського гуманітарного університету

**МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ У ПОСТКОВІДНИЙ ПЕРІОД
ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ГЕОПОЛІТИЧНОЇ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Для глобалізованої капіталістичної світової економіки з ліберальною ідеологічною моделлю – міжнародний туризм виступає тим клейовим матеріалом який пов'язує між собою базис та ідеологію. Охарактеризувати важливість такого виду економічної діяльності чи людського буття за зазначених умов співіснування людей на планеті вкрай просто, така важливість може бути визначена як критична чи надзвичайна.

У короткостроковій перспективі міжнародний туризм вирішує такі питання як:

- Забезпечення потреби у відпочинку людей які беруть участь у економічній діяльності;

- Зниження рівня критичної напруги у суспільстві через недосконалість політик окремих держав;

- Можливість обирання місця проживання по всьому світу;
- Формування економічних зв'язків на горизонтальному рівні;
- З розвитком цифрових технологій та мережі інтернет - забезпечення просування регіонального продукту на міжнародний ринок, промислен продуктів малого та середнього бізнесу;
- Культурний обмін на горизонтальному рівні.

Зазначений список можна довго продовжувати.

У довгостроковій перспективі міжнародний туризм вирішує такі питання:

- Формування базису для переходу до іншої світової економічної формації, посткапіталістичного суспільства;
- Формування мультикультурологічної середовища для подальшого переходу до концепції єдиної культурної спадщини людства;
- Глобалізації усіх процесів життєдіяльності;
- Виключення з життя планети воєн, етнічних чи релігійних конфліктів;
- Досягнення справжньої а не декларованої свободи пересування та ін.

Враховуючи перелічене блокування міжнародного туризму може призвести до вкрай негативних наслідків у рамках наявної моделі співіснування на планеті.

Пандемія коронавірусу виступила як раз таким чинником який вперше в глобальному масштабі заблокував переміщення людей по планеті. Наслідки цього фактору ми ще не один рік будемо відчувати в усіх сферах життя.

Однак усесвітня пандемія це лише один з таких факторів. До інших можна віднести глобальні воєнні конфлікти, геополітичні зміни або настання «чорних лебедів» за Нассімом Талебом.

Для світової економіки міжнародний туризм має велике значення. На його розвиток істотно впливають геополітичні фактори такі як війна, терористичні акти, військові конфлікти та політичні перевороти. Розгортання повномасштабної війни в Україні у 2022 році призвело до зменшення туристичних потоків не лише в Україні, а й у Європейському регіоні в цілому. Зокрема, експерти Європейської туристичної комісії (ЄТК) вважають, що російська агресія не просто заважає відновленню туристичної сфери в країнах Європи після пандемії, а додатково спонукає туристів обирати альтернативні туристичні напрямки до інших регіонів світу.

Більшість туристів при виборі місць для відпочинку орієнтуються на фактор безпеки та стабільності країни. Тому повномасштабна війна в Україні створила значні ризики для туристів і поставила під загрозу не тільки сектор подорожей на теренах України, але і міжнародний туризм, який почав активно відновлюватись від обмежень під час пандемії коронавірусу. Для прикладу, мандрівники з США, Канади, Китаю, Японії та Бразилії влітку 2022 року набагато менше подорожували Європою. Серед основних причин небезпека, зростання вартості життя та витрат на європодорожі [1].

Аналіз міжнародного досвіду демонструє суттєвий приріст туристичних потоків після завершення військових дій. Для прикладу, за офіційними даними, після завершення у 1995 рр. війни у Боснії та Герцеговині, яка тривала упродовж 1992–1995 рр., туристичний потік у країну збільшувався до 24% щорічно. У 2010 році путівник Lonely Planet включив Сараєво в топ-10 міст для відвідування. У 2019 р. загальний вклад туризму в економіку Боснії та Герцеговини складав 10,5% [2].

Наприклад розвиток туризму у Ізраїлі складає 6,2% від економіки країни. У той же час Ізраїль знаходиться у стані війни з терористичною організацією ХАМАС, що стало причиною блокування Ізраїлем цілого регіону – Палестини, що у свою чергу підбиває лідкрів арабського світу на підтримку Палестини та її народу через геополітичні мотиви зпираючись на культурну, мовну, етнічну, релігійну ідентичність. Так вже ми бачимо розвиток та розширення конфлікту – еменські хусити заблокували судноплавство у червоному морі, що у свою чергу призвело до появи істотних ризиків для найголовнішого світового транзитного міжнародного торгівельного шляху через Суецький канал. На теперішній час доставка контейнеру із Китаю до Європи зросла на 500 %. Як наслідок повністю заблоковано міжнародний туризм у східно середземномор'ї, червоному морі та на близькому сході. Наслідки зазначених подій ще тільки доведеться підраховувати.

Причиною бурхливого післявоєнного розвитку туризму у різних країнах була цікавість туристів до наслідків війни і руйнацій та вшанування пам'яті постраждалих та загиблих, однак дивіденди від зростання такого виду туризму ніколи не зможуть нівелювати чи подолати наслідки таких втрат.

Враховуючи досвід інших країн, які постраждали внаслідок воєн та військових конфліктів, очікується, що в Україні одним із перспективних туристичних напрямків у післявоєнний період стане «військовий туризм», «туризм пам'яті». Війна та збройні конфлікти впливають на створення нової спадщини, а отже, сприяють розвитку «туризму пам'яті», який базується на вшануванні пам'яті тих, хто постраждав внаслідок бойових дій. Наприклад активний розвиток зеленого туризму в Україні та світі. Мальовничі ландшафти та природні рекреаційні ресурси в перспективі можуть привабити іноземних туристів. Проте, війна негативно впливає на всі елементи лісової екосистеми. Для прикладу, великі площі українських лісів згоріли під час пожеж, спричинених бойовими діями, або не могли бути загашеними через них. У лісах також з'являються окопи і траншеї, ями від вибухів, які спотворюють природні ландшафти. Досвід країн Європи, де відбувались активні бойові дії, таких як Хорватія, Боснія та Герцеговина, Північна Македонія, свідчить, що частина лісів досі залишаються замінованими і закритими для відвідувачів. Таким лісам надають спеціальну категорію і вони стають зонами відчуження. [3].

Неприпустимо забувати, що навіть у 21 столітті у лісах знаходять іноді нерозірвані снаряди часів Другої світової війни. Одним з напрямків облаштування місць пам'яті стане музеєфікація белігеративних ландшафтів

(лат. «beligero» вести війну). Місцями пам'яті, які в перспективі можуть стати основою туристичних маршрутів України, є об'єкти, що пов'язані з воєнними: місця битв, місця поховання, меморіальні комплекси, пам'ятники, оборонні споруди, музеї тощо.

Крім того, держава повинна сприяти розвитку національно-патріотичного туризму. Отже, повномасштабна війна в Україні надзвичайно негативно впливає на розвиток туристичної індустрії в Україні та в цілому в Європі. Проте, міжнародний досвід країн з післявоєнним минулим свідчить, що перед Україною після завершення війни відкриваються нові можливості для розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму. В перспективі варто розвивати «туризм пам'яті» (для вшануванні пам'яті загиблих за період воєнного вторгнення), «воєнний туризм» (для висвітлення масштабів руйнацій під час війни) та «патріотичний туризм».

Вплив воєнних подій в Україні на вітчизняну і світову індустрію туризму є дуже актуальною сферою дослідження, яка має як теоретичне, так і практичне значення. Уже сьогодні зрозуміло, що говорити про розвиток туризму та його державну підтримку навіть у сучасних умовах – це не недозволена «розкіш», оскільки, крім необхідності відновлення фізичного, психічного, духовного здоров'я нації, туризм має серйозні економічні функції, які пов'язані з розвитком малого бізнесу, створенням робочих місць, загальною «динамізацією» економічного середовища територій, що обертається стабільністю податкових надходжень до бюджету.

Воєнний стан у країні суттєво скорочує або зовсім обриває в окремих регіонах країни туристичні потоки, вимагає перепрофілювання діяльності багатьох туристичних агенцій, перенесення їх локації на безпечні території. Окреме питання – гальмування інвестицій у галузь, призупинення розвитку туристичної інфраструктури, що має негативні наслідки для повоєнного відновлення країни. Тому нині треба звернути увагу на теорії конфліктів, управління ризиками та кризами. Ми вважаємо виправданими але недостатніми дії Уряду щодо уваги та підтримки сфери туризму в сучасних умовах. Зокрема, про це свідчить виступ керівниці Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) на 25-й асамблеї UNWTO Мар'яни Олеськів, що відбулася 16-20 жовтня 2023 року.

Крім того, дуже важливим моментом у сучасних умовах є соціальна відповідальність представників туристичного бізнесу. Варто пам'ятати, яку роль у волонтерській роботі відігравали й відіграють саме представники вітчизняного туристичного бізнесу та яке велике значення мали їхні особисті контакти з міжнародними партнерами, які логістично охоплювали саме міжнародні туристичні потоки (в'їзні і виїзні).

Найшвидші темпи розвитку міжнародного туризму досягнуті переважно в країнах, де створені відповідні економічні та організаційні умови. При цьому такими «туристичними магнітами» стають як найбільш розвинуті країни світу, так і слаборозвинуті в економічному сенсі країни, але у яких туризм стає першим пріоритетом для підтримки владою (Шрі-Ланка, Індія, Таїланд,

Індонезія, Єгипет, Туніс, Бахрейн, багато острівних держав тощо). В Україні в довоєнні часи зростання попиту на туристичні послуги та динамізм сучасної економіки зумовили виникнення та загострення над-звичайної конкуренції на міжнародному туристичному ринку [4].

Для розвитку міжнародного туризму потрібні певні умови та розвинена матеріально-технічна база. Оцінюючи конкурентоспроможність країни на міжнародному туристичному ринку, слід брати до уваги такі чинники: стан політико-правової бази країни для регулювання міжнародного туризму, тенденції бізнес-середовища та розвитку туристичної інфраструктури, ресурсний потенціал [5; 6].

Міжнародний туристичний потік (турпотік) охоплює туристів, які безперервно перебувають у країні протягом певного періоду, або туристів, які виїжджають за кордон. Міжнародні туристичні потоки залежать від низки факторів глобальної безпеки, які можуть загрожувати індустрії туризму, включаючи геополітичну нестабільність у різних країнах (політичні перевороти, теракти, військові конфлікти) [7].

Збільшення в'їзних туристичних потоків у довоєнні часи засвідчувало надзвичайну туристичну привабливість України для туристів з інших країн. Це і в майбутньому допоможе туристичному бізнесу відновитися, створити десятки тисяч робочих місць і вийти на міжнародний туристичний ринок ще з більшою конкурентоспроможністю. Так, нагадаємо, що протягом 2000-2013 рр. Україна щорічно приймала приблизно 25 млн іноземних туристів, увійшовши до 10 найкращих туристичних напрямків світу та ставши впливовою країною в прийомі міжнародних туристів. Починаючи з 2014 року міжнародні туристичні прибуття значно зменшилися через політичну напругу в країні, анексію Криму та негативні зміни в регіональній структурі туризму, спричинені подіями на сході та півдні України [9].

Зокрема, анексія Криму призвела до втрати близько 30% туристично-рекреаційного потенціалу відпочинку, а деякі іноземні туристи, які надають перевагу відпочинку на морі, були змушені обирати інші країни або просто відмовитися від такого виду відпочинку [10].

З 2010 по 2013 рік кількість міжнародних туристів стабільно зростала, тоді як у 2014 році кількість в'їзних туристів скоротилася на 48,5%, а кількість виїзних лише –на 5,6%. Проте поліпшилася ситуація з виїзним туризмом, кількість подорожуючих з України зросла на 3,14%. З 2016 по 2019 рік ситуація з міжнародними туристичними потоками дещо покращилася, особливо з доходами від виїзного туризму, які зросли порівняно з попередніми роками на: 6,60% у 2016 році, 7,17% у 2017 році та 5,82% у 2018 році, у 2019 рік –4,89%. Кількість виїзних туристів досягла і перевищила рекорд перед початком російсько-української війни, сягнувши рекорду в майже 30 мільйонів. Кількість приїздів також стабільно зростала, але лише до 2018 року: 7,28% у 2016 році, 6,72% у 2017 році та 0,80% у 2018 році. У 2019 році чисельність приїздів знову скоротилася на 4,41%, так і не до-сягнувши рівня початку російсько-української війни. Вплив пандемії на скорочення

туристичних потоків. Загалом різниця між кількістю в'їзних і виїзних туристів пояснюється величезним розривом, який виник у 2014 році, коли кількість в'їзних туристів досягла рекордно низького рівня. Отже, справедливо стверджувати, що початок російсько-української війни у 2014 році та пов'язана з нею фінансова та геополітична криза призвели до змін у міжнародних туристичних потоках. Адже більшість туристів при виборі місця відпочинку враховують безпеку і стабільність країни. Також зменшився потік туристів із країн-окупантів. Якщо у 2013 році на Росію припадало 41,6% вхідного трафіку туристичного потоку, то з 2014 року цей показник знизився до 18,6% [11].

Індустрія туризму почала впевнено відновлюватися в січні 2022 року, але до березня 2022 року ймовірність повного зростання значно знизилася. За свідченням фахівців, війна в Україні змарнувала надії європейських країн на стрімке відновлення туризму після COVID-19 влітку 2022 р. за рахунок практично повної втрати потоку російських туристів через справедливі й виправдані обмеження європейських країн щодо Росії та її громадян. Адже до того, як пандемія обірвала усталені міжнародні туристичні потоки, Росія посідала 11-е місце за величиною джерел надходження від туристів у світі, а Україна –13-е місце [12; 13]. На основі даних ЮНВТО, на ці дві країни припало 75 млн туристів, або 5% від загальної кількості туристів у світі [8].

Однак російсько-українська війна призвела до значного скорочення потоку міжнародних туристів, що зумовлено численними факторами, пов'язаними з війною, серед яких на першому місці – безпека туристів, яку сьогодні неможливо гарантувати в Україні. Як підкреслювалось, російсько-українська війна, яка фактично почалася у 2014 році значно вплинула на міжнародний туризм і внутрішній туризм в Україні. Війна створила складну та часто небезпечну ситуацію в кількох регіонах України, зокрема у східній частині країни, включаючи Донецьк і Луганськ.

Хоча наслідки війни були переважно негативними, в Україні є території, особливо в західних і центральних областях, які залишаються відносно безпечними та привабливими для туристів. Такі міста, як Львів, Київ та Одеса, продовжують приваблювати туристів, які бажають досліджувати культурні та історичні надбання України, незважаючи на виклики. До речі, до таких міст належить і Чернігів, який сильно постраждав в період його облоги, проте цікавість до міста з боку міжнародних туристів і партнерів є значна. І свідомством тому є численні міжнародні волонтерські організації і окремі громадяни інших країн, які протягом всього цього лихого для міста періоду особисто приїждять у Чернігів та область і допомагають їх відновленню.

Важливо зазначити, що ситуація може змінюватися з часом, і ступінь впливу на міжнародний туризм в Україні також може змінюватися залежно від динаміки розвитку конфлікту та зусиль, які докладаються українським урядом і міжнародними організаціями для просування та розвитку туризму сектору.

Проте туристам слід бути в курсі поточної ситуації та вживати необхідних заходів, якщо вони хочуть відвідати Україну. І в цьому має

допомогти солідарна та відповідальна позиція туроператорів і турагентів, які працюють в Україні, а також налагодженої підприємницької мережі надійних партнерів за кордоном, які зацікавлені у тому, щоб туристичні потоки з України й в Україну не припинялися. За визначенням фахівців: «визначень мережі в туристичній індустрії багато. Мережі як соціальні структури, що дають змогу операторам малих фірм побудувати рівень довіри, необхідний для їх участі у розробленні місцевого туристичного продукту» [6].

Але у будь-якому випадку – підприємницька мережа в турбізнесі – це спосіб для мобілізації відносин, ресурсів, навичок та накопиченого кола довірених осіб-партнерів членів такої мережі. А це особливо важливо для підтримки міжнародного туризму в Україні та забезпечення перспектив його розвитку в майбутньому.

Вважаємо, і як показала практика - туристичний індустрія України змогла не тільки вижити в надскладних умовах а й продемонструвала здатність до впровадження новітніх цифрових технологій на основі еластичного підходу до інтеграції на різних підприємствах малого та середнього бізнесу у сфері міжнародного та внутрішнього туризму.

Адже за умов глобалізації, швидких технологічних змін та диверсифікації ринкових зв'язків відбувається криза традиційної корпоративної організаційної моделі економіки, що заснована на ієрархічному управлінні. Тому в Україні гостро постає питання розробки наукової основи розвитку дієвої і розгалуженої системи мережевих підприємницьких структур у галузі турбізнесу. А також забезпечення держаної підтримки подібних проектів. Ефективність мережевих структур в туристичній індустрії полягає в тому, що вони дають змогу економічним суб'єктам, які їх засновують (або входять до їх складу), успішно врегульовувати складну систему взаємозалежних економічних та соціальних факторів розвитку.

У процесі заснування та діяльності такої мережі стихійно виникають своєрідні інформаційні хаби, через які проходять потоки інвестиційного капіталу, інформації, технологій, товарів, послуг, інтелектуального капіталу та кваліфікованої праці. Але у разі випадання з мережі окремого із хабів – тобто певної турфірми, готелю, закладу харчування, транспортного підприємства, а найважливіше – інформаційного порталу - зазначені ресурси швидко заповнюють пустоти та продовжують рух в іншій частині мережі. З цією метою науковці мають зосередити зусилля на розвитку сталого туризму в Україні, на чому постійно наголошує UNWTO, акцентувати на просуванні його маловідомих напрямків та активізувати роботу із залучення туристів до них. Зараз як ніколи потрібно приділяти більше уваги якісній підготовці фахівців туристичної галузі. Важливим є також посилення співробітництва з урядами дружніх для нашої держави країн, місцевими владами та бізнесом з метою культурного обміну, що сприятиме взаєморозумінню між націями та подальшій популяризації культурної спадщини та туристичного потенціалу України.

Список використаних джерел:

1. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektivy*. 2022. № 4 (11). С. 139-151.
2. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-4>
3. Де збирати гриби, якщо дуже хочеться: «Рубрика» знайшла безпечі місця. Рубрика : веб сайт. URL: <https://rubryka.com/article/safe-mushrooms/>
4. Бондаренко Л. А. Міжнародний туризм в Україні: проблеми та перспективи по-дальшого розвитку. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5289>.
5. Темник І. О. Умови та чинники розвитку міжнародного туризму. *Ефективна економіка*. 2011.
6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=499>
7. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektivy*. 2022. № 4 (11). С. 139-151. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151).
8. UNWTO: офіційний сайт URL: <https://www.unwto.org>.
9. Ангелко І. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. *Український соціум*. 2014. № 2 (49). С. 71–79.
10. Мірела М. Геополітичні аспекти розвитку міжнародного туризму в Україні. *Гео-політика України: історія і сучасність. Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр.* 2016. Вип. 2 (17). С. 257-273. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22537>.
11. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Магдик Н. Туризм під час війни: як відпочивати в Україні цього літа. *Сьогодні*. 2022. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>.
13. Зарубіна А. В. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. №41. URL: <https://www.google.com/search?q>.